

Əsgərli Güllü Fərman qızı
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

TURİZMİN BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRDƏ ROLU

Açar sözlər: turizm, səyahət, beynəlxalq turizm, iqtisadiyyat, gəlir, xidmət, ticarət

Key words: tourism, travel, international tourism, economy, income, service, trade

Ключевые слова: туризм, путешествия, международный туризм, экономика, доходы, услуги, торговля

Beynəlxalq turizmin sürətli inkişafı və digər sahələrə təsirinin böyük olması beynəlxalq əməkdaşlığın, turizm təşkilatlarının yaranması və inkişafı prosesini sürətləndirmişdir. Turist xidmətləri, turist məhsullarının təşkilatçı, istehsalçıları hər il regional və beynəlxalq səviyyəli forum və konfranslarda bir araya gəlir, turizm sahəsindəki problemləri və inkişaf perspektivlərini müzakirə edirlər. Bu görüşlərdə iştirakçılar həm beynəlxalq səviyyədə, həm də regional səviyyədə turizmin inkişafı üçün toplanırlar.

Turizmlə bağlı rəsmi beynəlxalq münasibətlərinin yaranma tarixi 1908-ci il hesab edilir. Çünki 1908-ci ildə İspaniya, Fransa və Portuqaliya tərəfindən ilk turizm təşkilatı hesab olunan “Franko-İspano-Portuqaliya Turist Assosiasiyası federasiyası” yaradılmışdır. İlk turizm təşkilatlarından bir digəri isə „Turizm Təbliğatının Beynəlxalq Rəsmi Təşkilatlar Birliyi” hesab olunur. Bu təşkilat I Dünya Müharibəsindən sonra turizm sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa yaranan ehtiyacın nəticəsi olaraq yaradılmışdır.

Turizm sahəsində təşkilatlarda iki səviyyədə fəaliyyət göstərir: milli və beynəlxalq. Ölkənin turizm sahəsində inkişafı və onun beynəlxalq aləmdə təmsili öhdəliyi milli turizm təşkilatlarının payına düşür. Buna görə də beynəlxalq turizm əlqələrinin yaradılması prosesində əsas öhdəlik milli turizm təşkilatlarındadır. Ölkənin turizm sisteminin inkişafı və fəaliyyəti onlar tərəfindən tənzimlənir və turizm sisteminin inkişafında müstəsna rol oynayırlar. Bu təşkilatlar əsasən Turizm Nazirlikləri və onlarla əməkdaşlıq edən digər milli təşkilatlardır.

Milli turizm təşkilatlarının əsas öhdəlikləri:

- Milli və beynəlxalq səviyyədə turizm xidmətlərinin təşkili;
- Hökumətin turizm maraqlarını təmsil etmək;
- Turizmi inkişaf etdirmək və planlaşdırmaq;
- Turizm şirkətlərinin, təşkilatlarının tənzimlənməsi və nəzarətinin həyata keçirilməsi;
- Statistikanın, turizm tədqiqatlarının nəşri;
- Turizmin ölkə xaricində də inkişafına şərait yaratmaq;
- Daxili turizmin həvəsləndirilməsi;
- Gömrük, sərhəd prosedurlarının asanlaşdırılması;
- Turizm üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsi;
- Təbii şəraiti qorumaq;
- Mədəni, tarixi, təbii turist resurslarının qorunması və tanıtılması.

Beynəlxalq turizm sistemi uzun müddət ərzində formalaşmışdır. Beynəlxalq turist axınının, ölkələr arasında ikitərəfli münasibətlərin formalaşması ilə beynəlxalq turist axınının tənzimlənməsinin və yeni kütləvi təsirin beynəlxalq statusunun müəyyənləşdirilməsini tənzimləyən beynəlxalq təşkilatların yaradılmasına zərurət yaratdı.

1963 -cü ildə Romada keçirilən Beynəlxalq səyahət və turizm üzrə BMT konfransında “Rəsmi Turist Təşkilatlarının Beynəlxalq Birliyi”-in beynəlxalq turizm əlaqələrində əsas alət kimi qəbul edilməsinə qərar verildi. Bu təşkilat 1947 – ci ildə yaradılmışdı. Daha sonra təşkilatın adı dəyişdirilərək və nüfuz dairəsini genişləndirilərək “Ümumdünya Turizm Təşkilatı” oldu.

Ümumdünya Turizm Təşkilatı turizm sahəsində ən çox nüfuza sahib təşkilatdır. Onun 156 daimi üzvü vardır. 1975-ci ilin yanvar ayından etibarən fəaliyyət göstərir. Qəragahı Madrid şəhərində yerləşir. Ümumdünya Turizm Təşkilatının əsas məsuliyyəti davamlı və universal turizmin yaradılmasıdır. Ümumdünya Turizm Təşkilatına əsasən turizm iqtisadi inkişaf, daxili inkişaf, ətraf mühitin davamlılığında əsas rola malik sahələrdən biridir. Onun əsas öhdəliyi beynəlxalq münasibətlərin, iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün turizmin inkişafı və genişləndirilməsi, sülh və inkişafdır.

ÜTT -dən başqa beynəlxalq turizm sahəsində çalışan bir sıra digər təşkilatlar da vardır: BMT, ÜST, ICAO, BƏT, PROON, UNESCO və s. Bu təşkilatlar BMT-in tərkibinə daxildirlər. Lakin ÜTT -in yaranması ilə bu təşkilatların turizm sahəsinə təsiri azalmışdır. ÜTT BMT ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələrinə malikdir. Turizmin inkişafına təsir göstərən bir sıra regional təşkilatlar da mövcuddur. Bu təşkilatlar sırf turizm təşkilatı olmasalar da regiondakı turizm sisteminin inkişafında müstəsna rol oynayırlar. Bunlara misal olaraq, İqtisadi İnkişaf və Əməkdaşlıq Təşkilatını, Avropa İttifaqını, Asiya İttifaqını, Amerika Ölkələri Təşkilatını, ASEANı, Avropa İnvestisiya Bankını, Asiya İnkişaf Bankını göstərə bilərik. Turizm sahəsində fəaliyyət göstərən bir sıra qeyri – dövlət təşkilatı da var.

Bunlar:

- Turagentliklər və turoperatorlar – WATA, UFTAA, ICTA, IATM, EUGNUTA;
- Nəqliyyat və qidalanma – HCIVA, IHA, CHA və.s – dir.

Bunların hamısını nəzərə aldıqda demək olar ki, beynəlxalq turizm ölkələrin arasında turizmin inkişafı, səhayətlərin edilməsi, bazarın tənzimlənməsi, idarə edilməsi istiqamətində beynəlxalq təşkilatlara və hüquqi bazaya malikdir. Turizm inkişaf tempinə görə digər sahələri qabaqlayır. Turizm bazarının qloballaşması beynəlxalq iqtisadi münasibələrə də müsbət təsirini göstərmişdir. Belə ki, yeni münasibətlərin formalaşmasına, dövlət və beynəlxalq səviyyədə strateji addımların alınması üçün yeni yanaşmaların yaransına təkan vermişdir.

Turizm beynəlxalq, mədəni, iqtisadi əlaqələrin inkişafında təkanverici qüvvələrdən biridir. Bu özünü xüsusilə qonşu ölkələr və regional səviyyədə göstərir, nəticədə sülh, təhlükəsizlik və sabit əlaqələrin qorunmasına dəstək verir. Turizm müasir dövrdə iqtisadi və siyasi sektorlar içərisində ən önəmlilərdən biridir və ölkələrin inkişafında, beynəlxalq əlaqələrində önəmli yer tutur. İqtisadiyyatını qarşılıqlı razılaşmalar, sövdələşmələr vasitəsilə inkişaf etdirmək istəyən ölkələrdə turizm müstəsna əhəmiyyətlidir. Turizm sahəsində iqtisadi münasibətlər, digər sahələrdən fərqli olaraq onun buraxdığı, və ya göstərdiyi xidmətin xarakterindən asılıdır. Turizm sahəsinin obyektı insanlar, subyektı isə turizm xidmətləridir. Turizm sahəsinin inkişafı insanların tələbat sistemində və xarici vətəndaşların ölkə turizminə göstərdiyi maraqdan asılıdır.

Turizmin hər bir ölkədə ilkin şəraiti həmin ölkənin resurs potensialının strukturları ilə müəyyənləşir. Turizmin sahəsinin iqtisadi və sosial mahiyyəti onun strukturunun formalaşmasını və idarəetmə obyektı kimi məqsədli-resurs və proqnoz modelinin prinsiplər sxemi müəyyənləşdirir. Dünyanın bir çox ölkəsində olduğu kimi Azərbaycanda da hər il 27 sentyabr “Dünya Turizm günü” kimi qeyd olunur. Azərbaycanda bu gündə turizmin mövcud problemləri, onların həlli yollarının müzakirəsi, turizmdə xidmətin səviyyəsinin artırılması və.s kimi mövzuların müzakirəsinin həyata keçirildiyi “Ümumrespublika Daxili Turizm Konfransları” da keçirilir. Bu tarix də həm də turizm şirkətlərinin, turizm xidməti göstərən obyektlərin iştirakı ilə Daxili Turizm Sərgisi də keçirilir.

Ölkənin turizm potensialının beynəlxalq səviyyədə tanınması məqsədilə ölkəyə gələn xarici turizm şirkətləri və kütləvi informasiya vasitələri üçün info-turlar təşkil olunur. Ən son Almaniyaya və Avstriyadan gələn nümayəndələr üçün belə turlar keçirilmişdir. Bundan əlavə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən turizm şirkəti üçün də Quba, Zaqatala, Lerik rayonlarına info-turlar keçirilmişdir. Bu turlarda məqsəd regionları xarici və yerli turizm bazarının iştirakçılarına tanımaq, fəaliyyətlərini genişləndirmələri üçün təkan verməkdir. Bu turların nəticəsində bir çox rayonda turizm şirkətləri ilə mehmanxanalar arasında əməkdaşlıq yaranmış və müqavilələr bağlanmışdır.

Son 5 il ərzində Azərbaycan Respublikası Moldova, Belarusiya, Qətər, Yunanıstan, Qazaxıstan, İordaniya, Fransa, Tacikistan, Misir, Litva hökumətləri ilə “Hökumətlərarası Sazişlər” çərçivəsində əməkdaşlıq üçün sazişlər imzalamışdır. Hal hazırda Azərbaycan Respublikası 26 ölkə ilə turizm sahəsində əməkdaşlıq sazişləri bağlanmışdır. Bu ölkələrə daxildir: Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Küveyt, Rusiya Federasiyası, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı, Avstriya Respublikası, Böyük Britaniya, İsrail, İran, Bəhreyn, Oman Sultanlığı, Macarıstan, Koreya, İsveçrə, Yaponiya, İndoneziya, Brunei Krallığı, Malayziya, San Marino, Mərakeş, Argentina, Meksika, Makedoniya, İsveç, Filippin, Kuba və Xorvatiya.

Azərbaycan, dünyanın ən böyük turizm Təşkilatı Ümumdünya Turizm Təşkilatının 2001- ci il sentyabr ayından üzvüdür. Azərbaycan ÜTT-in Baş Assambleyalarında, Avropa üzrə Komissiyasının iclaslarında, tədris kurslarında seminarlarda iştirak edir. 2002-ci ildə ÜTT tərəfindən ölkəmizə ekspert göndərilmişdir, ekspertlər turizm sahəsinin potensialını təhlil etmiş, hesabatlar hazırlamış və tövsiyələr siyahısı hazırlamışdır. 2003 və 2007-ci illərdə Bakıda ÜTT tərəfindən mütəxəssislər, tələbələr üçün təşkil edilmiş seminarlar keçirilmişdir. Beynəlxalq turizm təşkilatlarının həyata keçirdiyi tədbirlər turizmin beynəlxalq səviyyədə artmasına və bir çox ölkədə viza prosedurlarında sadələşməyə gətirib çıxarmışdır. Bu

səbəbdən də turizm sahəsini inkişaf etdirmək istəyən ölkə üçün beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq böyük əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat:

1. “Beynəlxalq Turizm Bazarı” – Rüşət Kasumov, Bakı 2012
2. Production and Services Catalogue 2015 – ICAO, Databases
3. World Tourism Organization “Tourism Highlights 2014”
4. The geography of Transport systems, Jean Paul Rodrigue, Third edition, 2013
5. Measuring Employment in the Tourism Industries, UNWTO Publications, 2013
6. Internaional organizations – www.tourism.gc.ca
7. World Tourism Organization – www2.unwto.org.

The role of tourism in international relations

Summary

Tourism is a complex area that includes a wide range of social, cultural, technical, ecological and economic aspects associated with leisure. Tourism has become a historical necessity for people as the level of people's lives increases and international economic relations become more comprehensive. As this process increases, lawfully special agencies serving this area are created and tourism products are formed. The need for new industries and services is growing.

Therefore, the development of tourism in accordance with the law is primarily aimed at the development of the tourism industry. International tourism, being a special area of Service, is related to the international movement or travel of people. This type of activity of people is a specific economic category inherent in international trade. This international travel section has its own unique role in the economy of many countries.

Роль туризма в международных отношениях

Резюме

Туризм - сложная сфера, охватывающая широкий спектр социальных, культурных, технических, экологических и экономических аспектов, связанных с организацией досуга. С ростом уровня жизни людей, обретением всестороннего характера в международных экономических отношениях, расширением обменных отношений туризм стал для людей исторической необходимостью. С увеличением этого процесса законодательно создаются специальные структуры, которые служат этой сфере, образуются туристические продукты. Растет потребность в новых отраслях промышленности и услугах. Поэтому развитие туризма, по сути, означает развитие индустрии туризма.

Туризм стал исторической необходимостью для людей, поскольку их жизненный уровень повышается, международные экономические отношения становятся более всесторонними, и обмены расширяются. По мере развития этого процесса будут созданы специальные органы для обслуживания этой области, и появятся туристические продукты. Потребность в новых отраслях и услугах растет. Поэтому развитие туризма, по сути, означает развитие индустрии туризма. Международный туризм, как особая сфера обслуживания, связан с международным движением или путешествием людей. Этот вид предпринимательской деятельности представляет собой особую экономическую категорию, характерную для международной торговли. Эта международная туристическая группа играет уникальную роль в экономике многих стран.

Rəyçi: dos. B.Ə.Bilalov